

Het kruiskopkwalletje, een kleine exoot?

Adriaan Gmelig Meyling, Stichting ANEMOON

Het kruiskopkwalletje (*Nemopsis bachei*) is een klein kwalletje (tot 12 mm) met een klokvormig tot half bolvormig lichaam. Van bovenaf gezien vormen de geslachtorganen (gonaden) een kruis. De randtentakels staan in vier geclusterde groepen van steeds tot 20 tentakels. Door het kruis is er wat overeenkomst met de exotische kruiskwal (soms Japanse kruiskwal genoemd) *Gonionemus vertens*. Die wordt echter tot 40 mm groot, is meer plat-schijfvormig – een beetje als een soepbord – heeft vaak oranjegele gonaden en langs de rand van de schijf groene vlekjes.

Voorkomen

De eerste Nederlandse melding van het kruiskopkwalletje stamt al uit 1905, uit de voormalige (brakke) Zuiderzee. Daar was de soort tot de afsluiting vrij algemeen. Na de vorming van het IJsselmeer waren er lange tijd geen waarnemingen meer. Pas in 1993 werd het meduse-stadium (kwalstadium) weer aangetroffen in de Oosterschelde. Vervolgens kwamen er meer waarnemingen, ook uit de Westerschelde en van andere locaties in Zeeland. Inmiddels is het kwalletje ook bekend uit de Waddenzee en sinds 2013 uit het Noordzeekanaal bij Amsterdam. In 2019 bleek de soort behalve in brak water, ook in grote aantallen in zout water te leven. Er werden flinke aantallen waargenomen in de beschutte binnenhaven van de Blokkendam aan de Noordzeekant van de Brouwersdam. Onder meer in 2020 is de soort daar ook in de open Noordzee aangetroffen.

Trend

Hoewel er nu meer waarnemingen zijn, is voor een sterke toename van de populatie nog geen bewijs. Deze soort is namelijk nooit systematisch bij monitoring betrokken. De relatief hoge aantallen die de afgelopen jaren zijn waargenomen, werden vooral ontdekt door in een waadpak lopend, van bovenaf door de waterspiegel naar Japans bessenwier te kijken. Aan het wateroppervlak, maar vooral tussen het bessenwier, werden toen grotere aantallen kruiskopkwalletjes gezien. Omdat op deze manier relatief zelden gezocht wordt – het dient namelijk windstil te zijn – kan de schijnbare toename ook heel goed een waarnemerseffect zijn.

Kruiskopkwalletje aan wateroppervlak tussen het Japans bessenwier. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Vrijzwemmend kruiskopkwalletje. (Foto: Adriaan Gmelig Meyling)

Exoot?

Er zijn aanwijzingen dat het kruiskopkwalletje een exoot is. Laakman & Holst (2014) spreken zelfs zonder enige twijfel van een 'invasive species in the coastal waters of Northern Europe'. De soort is tegenwoordig vrij algemeen in de Duitse Bocht, in wateren van verschillende zoutgehalten. Als importwijze noemen ze transport per schip (ballastwater en 'hull fouling' oftewel aangroei op de romp van schepen). Maar er zijn ook experts die aangeven dat de soort tot de oorspronkelijke Europese fauna zou kunnen behoren. De eerste Europese melding is van Schotland (Tobermory island; 1851). Gewoonlijk wordt echter de oostkust van Amerika genoemd als oorspronkelijk herkomstgebied. Ook het feit dat de soort, net als veel andere 'vroege exoten', lang alleen in de brakke Zuiderzee voorkwam, pas veel later opnieuw werd gevonden, zich nu mogelijk uitbreidt en nu ook in zout water leeft, doet denken aan een (nieuwe) introductie. Een dergelijk patroon, waarbij exoten een tijd alleen plaatselijk voorkomen en pas na jaren plotseling sterk toenemen, wordt vaker bij (mariene) exoten gezien. Solide bewijs dat de soort door toedoen van de mens de Europese kust heeft bereikt ontbreekt, maar dat is bij de meeste mariene exoten zo.

Poliepjes

Tot op heden is het poliepstadium nog niet in onze wateren waargenomen. Gezien de relatief grote aantallen kruiskopkwalletjes in de schuilhaven achter de Blokkendam, lijkt deze locatie een binnen handbereik liggende, potentiële kanshebber om poliepjes te kunnen vinden.

Literatuur

Laakmann, S. & S. Holst, 2014. Emphasizing the diversity of North Sea hydromedusae by combined morphological and molecular methods. *Journal of Plankton Research* 36(1): 64-76.